

چکیده

تاکنون تلاشی برای ترسیم تصویری تاریخی - هر چند مبهم - از گفتمان‌های اختلاف الحدیث، کتابت حدیث، نقل به معنا، اسناد و ... در دوره متقدم امامیه و چگونگی تطور آن‌ها، صورت نگرفته است. تلاشی که علاوه بر تاریخ‌گذاری این گفتمان‌ها، مشخص خواهد کرد، رابطه آن‌ها با تاریخ تطور اندیشه امامیه و آرایش‌های بومی - جریانی مختلف در آن دوره چه بوده است.

این پژوهش با اتخاذ رویکردی تاریخی اندیشگانی به دوره متقدم امامیه (تا ۲۶۰ق) نشان می‌دهد گفتمان حدیث در میان حلقه‌های حدیثی و جریان‌های امامیه چگونه تطور پیدا کرده است. این رویکرد تلاش می‌کند تا با کاربست ابزارهایی همچون جریان‌شناسی، تاریخ‌نگاره، توسعه روش‌های تفسیری متن، دوری از پیش‌فرض‌های کلامی، در انداختن طرح‌واره تاریخی و ... پژوهشی تاریخ اندیشه‌ای، در عین توجه به دغدغه‌های بومی و دینی، فراهم آورد.

این پژوهش نشان می‌دهد، از همان نیمه نخست سده اول هجری گفتمان اختلاف الحدیث (میان اصحاب علی (علیه السلام) و عامه) از نخستین دغدغه‌های جریان متمایل به اهل بیت (علیهم السلام) بود. پس از حادثه کربلا زمینه شکل‌گیری نخستین حلقه حدیثی در مدینه توسط حضرت سجاد (علیه السلام) فراهم شد. در دوره امام باقر (علیه السلام) گفتمان نقل حدیث گسترش یافت و همچنین گفتمان اسناد مطرح شد. در دوره امام صادق (علیه السلام) هویت جمعی امامیه یا جعفریه شکل گرفت.

در دوره صادقین (علیهم السلام) مهم‌ترین بستر و زمینه گفتمان اختلاف الحدیث، چالش رازپوشی و تقیه امامان بود. در خصوص کتابت حدیث، گرچه در اواخر دوره امامت حضرت صادق (علیه السلام) کتابت حدیث، تا حد زیادی در میان حلقه اصحاب امامیه فراگیر شد، اما در اوایل سده دوم و اوان امامت حضرت صادق (علیه السلام) کتابت حدیث در میان یاران ایشان فراگیر نبود. در دوره امام صادق (علیه السلام) گفتمان اسناد با برقراری پیوند با مقوله علم امام - که امکان استناد مستقیم احادیث ایشان به پیامبر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) را فراهم می‌کرد - تطور پیدا کرد. در حلقه حدیثی مدینه متأخر که پس از امام صادق (علیه السلام) تا دوره حضرت جواد (علیه السلام) در مدینه ادامه یافت، مذاکرات دو نفره و نامه‌نگاری‌ها زمینه اصلی انتقال احادیث به ادوار بعدی را فراهم کرد. در بغداد در اوایل سده سوم هجری، حلقه حدیثی وابسته به جریان هشام بن حکم فعال بود. مهم‌ترین ویژگی این حلقه رویکرد انتقادی به مکتوبه‌های اصحاب ابی‌عبدالله (علیه السلام)، گرایش به نقد درونی حدیث و گرایش کلی به عامه بود. در همین دوره در کوفه حلقه‌های حدیثی وابسته به طیف «هشام بن سالم جوالیقی» حضور داشتند. ویژگی اصلی آن‌ها تأکید بر روی مکتوبه‌های اصحاب ابی‌عبدالله (علیه السلام)، پایبندی به سنت‌های حرفه‌ای نقل حدیث (همچون سماع و قرائت) و همچنین گرایش به نقد بیرونی حدیث بود. طیف «مفضل بن عمر» نیز در همین دوره فعال بود که البته گرایش بیشتری به سوی مباحث غیرفقهی و تفسیری داشت. این طیف به دلیل «تخلیط» و تعاملاتش با غلات نزد برخی جریان‌های امامی متهم شد، اما به نظر می‌رسد این اتهامات بیشتر به دلیل تعاملات غلات با این طیف و وضع احادیثی به نقل از امامان به واسطه آن‌ها بود؛ اما محدثان امامی سده‌های سوم و چهارم هجری تا حد زیادی موفق

شدند، میراث برساخته غلات به نقل از طیف مفضل را از میراث حدیثی امامیه تفکیک کرده و آن را به حاشیه برانند.

واحد اطلاع رسانی معاونت پژوهش

ارتباط با ما: ۰۲۱۸۸۰۹۴۰۰۱ داخلی ۷۷۶

[تلگرام: @isuniversity](#)

[ادمین: @judgment1](#)
